

37

დასუფიხითი განათლება

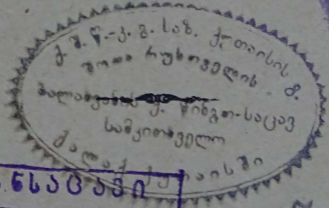
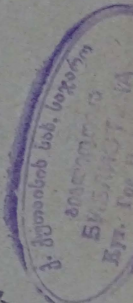
1059

ქუთაის-გაბუთაშის საანდო

„მ მ მ რ მ თ ი“

ქუთაისში

მ. სურგულაძისა.

2229

წიგნსაცავი

თბილისი

1937

ელექტრონის სტამბა წიგ. გ. ქართვ. ამხანაგობისა.

1905

Дозволено цензурою 26-го апрѣля 1905 г. Тифлисъ.

დაწმენითი განათლება

ადამიანის დამახასიათებელი თვისება საზოგადოებრიობაა. საზოგადოების გარეშე წარმოუდგენელია ადამიანურ თვისებათა განვითარება. გარდა ამისა, თუ დღეს ადამიანი გაბატონდა მთელ ბუნებაზე, დაიმორჩილა ის და თავის მიზნის მიხედვით იმსახურებს, ეს აიხსნება მხოლოდ იმ გარემოებით, რომ ადამიანი თან-და-თან ვითარდებოდა, ერთ თაობის მიერ შექმნილი ცოდნა და გამოგონება მეორე თაობაში გადადიოდა, სადაც ეს განდი კიდევ ვითარდებოდა. ამ შეუწყვეტელ განვითარებაში, თანდა-თანობით ამაღლებაში არის ადამიანის გამარჯვების საფუძველი. აქედან ცხადია, რომ საზოგადოება დაინტერესებულია წინაპართა ცოდნის დაცვაში, მის განვითარებასა და ზრდაში; ხოლო ეს დაცვა მოითხოვს აღზრდას, წვრთნას. ყოველ ეპოქას, ყოველ საზოგადოებას საკუთარი თავი-

სებურება აჩნევია, და საჭიროა, რომ მომავალი წევრი ამ საზოგადოებისა გაიწვრთნას, გაიზარდოს, მოემზადოს ამ თავისებურებასთან შესაგუებლად. ამიტომ აღზრდა სოციალური კიბეა. აღზრდა მჭიდროდ არის შეკავშირებული საზოგადოებრივ განვითარებასთან და მკათიოდ აღბეჭდავს თავის მსვლელობაში ყოველივე ეპოქის თავისებურებას.

ცხადია, რამდენად რთულია სოციალური ცხოვრება, იმდენად მეტი შრომა და მომზადება უნდა ახალ თაობას, იმდენად დიდი ხანი სჭირდება, რომ დიდების თანასწორი წევრი გახდეს. ველურ ხალხს არ აქვს სკოლა. და ეს ასეც უნდა იყოს. ველურის ცხოვრება მეტად სადაა, ცოდნით მეტად ღარიბია. მაშ რაღა საჭიროა მის ახალ თაობისთვის განსაკუთრებულ დაწესებულებების შექმნა განათლებისათვის? მაგრამ აი გართულდა საზოგადოება, განაწილდა შრომა, ცოდნაც საკმაოდ მოგროვდა, ერთის სიტყვით, დაიწყო ცივილიზაციის ეპოქა. მაშინ სკოლაც გაჩნდა. ხოლო ძველს დროში სკოლას ვიწრო ფარგალი ჰქონდა. ძველ ცივილიზაციის ხალხებში ყველაზე უწინ გამოჩნდილდა ერთი წოდება, რომლის დანიშნულება იყო

სარწმუნოებრივ საქმის გაძლიერება და ამ მიზნისთვის სხვა-და-სხვა ცოდნის შექმნა. ეს იყო ქურუმთა წოდება. რამდენიმე ათასის წლის წინად ქურუმთათვის სკოლები აწესდებოდა ეგვიპტესა, ინდოეთსა, ბაბილონსა, სპარსეთსა და სხვა ძველ ცივილიზაციის წარმომადგენელ ქვეყნებში. ქურუმნი უკვირდებიან სარწმუნოებრივ კითხვებს, სწავლობენ სამყაროს მოვლენებს, თვალს ადევნებენ განსაკუთრებით ცის მნათობთა მოძრაობას, ბევრს ჭეშმარიტებას იძენენ, მაგრამ ყოველი ცოდნა თავიანთ საიდუმლოებად აქვთ აღიარებული, მალავენ, როგორც წმინდა რასმე, და მხოლოდ მათის წოდების ვიწრო წრეში შეიძლება ამ ცოდნის შესწავლა.

ძველ ათინის დემოკრატიულმა წყობილებამ გამოიწვია საზოგადოებრივ სკოლების გაჩენა, პოლიტიკურ აღზრდის საჭიროება, გაჩნდა სამქერმეტყველო, ფილოსოფიური და სხვა სკოლები, მაგრამ აქაც განკერძოებაა. ათინის დემოკრატია თავის ძლიერებით დაყრდნობილია უვიც, უენო მონაზე, რომელიც უბრალო ნივთია, ცოცხალი საქონელია. ამ ნაირად ძველ დროში განათლებას ჰქონდა განსაზღვრული ფარგალი, მის ღირ-

სად ხდებოდნენ ქურუმები და რაოდენადმე პოლიტიკურად გაბატონებული კლასები. გარდა ამისა მაშინ განათლება გავრცელებული იყო მხოლოდ ცივილიზაციის მქონე პაწაწა კუთხეებში. ხოლო დედამიწის უმთავრესი ნაწილი მოკლებული იყო ყოველგვარ ორგანიზაციას ცოდნის გასავრცელებლად. საქმე ცოტად საშუალო საუკუნოებში შეიცვალა. ქრისტიანობის გავრცელებამ დაბადა ეროვნული ცოდნა, გააჩინა ეროვნული მწიგნობრობა. არა ერთ ხალხში მომდინარეობს მწიგნობრობის დასაწყისი ქრისტიანობის მიღებიდან. მაინც ამ ხანაშიც მწიგნობრობას ვიწრო სარწმუნოებრივი ფარგალი აქვს და ხალხში ვერ ვრცელდება. ფეოდალობა თავის კარ-ჩაკეტილობით არ უწყობდა ხელს ხალხის განვითარებას. მასთან თვით ფეოდალები ხედავდნენ, თუ რაოდენ ხელსაყრელი იყო მათთვის ხალხის, გლეხობის უვიცობა. ბრიყვი, განუვითარებელი ხალხი უფრო ადვილი დასამორჩილებელი და საჯიჯგნია. ამიტომ როცა ფრანკთა დიდმა 1763 წ. გამოაქვეყნა სასკოლო რეგლამენტი, სადაც წერა-კითხვის სწავლა ყველასთვის სავალდებულოდ იყო გამოცხადებული, მის წი-

ნაღმდევ ამხედრდნენ ფეოდალები და რეკლამენტის ცალიერ სიტყვად დარჩა. ფეოდალები აცხადებდნენ უკმაყოფილებას და ამბობდნენ: „განა მელორისთვის წერა-კითხვა საჭირო არისო?“ აქ ჩვენ შეგვიძლია მოვიხსენიოთ მხოლოდ რამდენიმე დიდი ქალაქი, სადაც დაწყებითი სკოლები პირველად დაარსდა. მიუხედავად ამისა ვერც ძველ ისტორიაში, ვერც ფეოდალობის ხანაში ჩვენ ვერ ვხედავთ, რომ დაწყებით სწავლების საქმე საქვეყნო საქმედ იყოს აღიარებული და აუცილებელ საჭიროებას შეადგენდეს.

სახალხო სწავლის ორგანიზაცია, მისი საყოველთაო საჭიროებად აღიარება ეკუთვნის ახალ ხანას, იმ ეპოქას, რომელიც მოჰყვა საფრანგეთის რევოლუციას, ერთის სიტყვით, მე-XIX საუკუნეს.

ამ ახალ ხანას ინდუსტრიის ხანა უნდა ვუწოდოთ. გაძლიერდა წარმოება, უპირატესობა მრეწველობის მხარეს გადავიდა, ქვეყნის ცენტრად გადაიქცა ქალაქი. ამ მოვლენას თან დაჰყვა ძირითადი ცვლილებანი კლასთა ურთიერთობაში. ერთის მხრით დადგა კაპიტალისტი, რომლის ხელში არის საწარმოვო საშუალებანი: მანქანები, იარაღები,

ქარხნები, დაუმუშავებელი მასალა და სხვა. მეორე მხრით სამუშაო ძალის მქონე, ესე იგი მუშა.

ამნაირად საზოგადოება ორ კლასად გაიყო: კლასი მესაკუთრეთა, რომელთა ხელშია წარმოების საშუალებანი, და კლასი მუშათა, რომელიც თავის პირად შრომით აწარმოებს მრეწველობას. ამ ახალმა ხანამ ძირითადი ცვლილება მოახდინა საზოგადოებაში. მან გამოიწვია ქვეყნის გაერთიანება, დაბადა ახალი ურთიერთობანი, რომელსაც თან მოჰყვა საერთო სოლიდარობის საჭიროება. დედამიწის ყველა კუთხეები დაუახლოვა ერთმანეთს მრეწველობის განვითარებამ, გადააბა მათ შორის მატერიალური ურთიერთობა და მასთან ერთად დაბადა გონებრივი ურთიერთობის საჭიროება. გაჩნდა სულ ახალი სახით დემოკრატიული მიმდინარეობა; დემოკრატია შეებრძოლა ძველ წყობილების ფორმებს და მოიპოვა თავისუფლება სიტყვის, მწერლობის, სინდისის, კრების და ბევრი სხვა რამ, მაგრამ ძირითადი საფუძველი საზოგადოებრივ უთანასწორობისა, წარმოების ორგანიზაცია თანასწორობის პრინციპზე ჯერაც ვერ შეცვლილა. მიუხედავად ამისა უნდა

აღვნიშნოთ, რომ დემოკრატია კვალ და კვალ ახორციელებს საზოგადო თანასწორობის პრინციპს და მუდმივ წინსვლაშია ამ გზაზე. ამნაირად ახალი ხანა ჩვენ უნდა დავახასიათოთ, როგორც დემოკრატიის თანდათან მობიღიზანის წინააღმდეგ, რომლის საბოლოო მიზანია—დაამყაროს ისეთი საზოგადოებრივი ორგანიზაცია, რომელიც მოსპობს ექსპლოატაციას, კლასობრივ უთანასწორობას და დაამყარებს ნამდვილ თავისუფლებას.

როგორის თვალთ უცქერის დემოკრატია განათლებას, რა იდეალი აქვს მას ამ მხრივ? ისტორიულად გავითვალისწინოთ კითხვა. მას შემდეგ, რაც ფეოდალობა დაეცა და ახალი ხანა დადგა, განათლების საქმე უმთავრეს კითხვად გახდა საზოგადოებისათვის. მაზე ზრუნავს სახელმწიფო, ქალაქი, სოფელი, საზოგადოებანი, ის არის ერთი ძირითადი კითხვა საზოგადოებრივ ორგანიზაციისა. ამ ზრუნვას თან-და-თან ერთი მიდრეკილება ემჩნევა—განათლება საყოველთაო კუთვნილებად, ყველასთვის ხელმისაწვდომად გახადონ. ამ მიდრეკილებას ჩვენ შეგვიძლიან ვუწოდოთ კამუნისტური განათლებების საქმეში.

ამ მოვლენას მიზეზად ჰქონდა ორი ძირითადი გარემოება: ეკონომიური და პოლიტიკური. როგორც 'ხევით ვთქვით, დღევანდელი ეპოქა არის მანქანის ხანა. ადამიანმა ბევრი საქმე მოახვია მანქანას და თავის მაგიერ ამუშავებს ბუნების ძალებს. დღეს ის ხალხია უფრო დაწინაურებული, ის ხალხია უფრო მაღალი კულტურის მქონე, რომელი-შიაც მანქანურ წარმოებას უფრო მაღალ ხარისხის განვითარებაზე მიუღწევია. ხოლო მრავალმა დაკვირვებამ და გამოკვლევამ ქვეყნიერების ყოველ კუთხეში დაგვანახვა, რომ დღევანდელ წარმოებაში, რამდენად მუშა უფრო განვითარებულია, იმდენად მისი შრომაც ნაყოფიერია; გარდა ამისა ბევრ წარმოებაში წერა-კითხვის უმეცარ მუშის ჩაყენება შეუძლებელია. მანქანა მოითხოვს თავის მართვაში გონიერებას, მიხვედრას, სისწრაფეს, სისტემატიურ შრომის უნარს და გულის ყურს. ყველა ეს თვისებები ადამიანში მხოლოდ სისტემატიურის აღზრდით ვითარდებიან. დ. რი ე. შულცე ამბობს: „რუსეთის ქარხნებს არ შეუძლიათ ამუშავეონ ისეთი დიდი და ნაყოფიერი მანქანები, როგორც ინგლისისას, თუნდა მეტი მუშებიც

შემოახვიონ, იმიტომ რომ რუს მუშებს, როგორც განვითარების უფრო დაბალ საფეხურზე მდგომთ, არ შეუძლიათ გაუძღვნენ დიდი მანქანის მუშაობას, სადაც საჭიროა ბევრ ადამიანის შეთანხმებული მოქმედება.“ იმავე შულცეს მოჰყავს შემდეგი მაგალითი. გასულ საუკუნის ნახევარში ერთმა სხვილმა შვეიცარიელმა მექარხნემ მიიწვია თავის ქარხანაში სხვა და სხვა ეროვნების მუშები. თუმცა ძალიან მოსწონდა იტალიელების ბუნებრივი სიმკვირცხლე და ძიხვედრა, მაინც იძულებული იყო ისეთ სასუშაოზე, სადაც საჭირო იყო რამდენიმე მუშის შეთანხმებული შრომა, სხვა მუშები მოეწვია, სახელდობრ შვეიცარიელები და საქსონელები, რომელთაც უკეთესი განათლება მიეღოთ და მაშასადამე უფრო განვითარებულიც იყვნენ.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს უმაღლესი განვითარება ტექნიურ ცოდნაში კი არ გამოიხატებოდა, არამედ უფრო მაღალ საზოგადო განათლებაში. ამავე დროს მექარხნემ დაიბარა ინგლისელი მუშებიც, რომელნიც წარჩინებულ ტექნიურ პომზადების გამო ხსენებულ წარმოებაში სულ ყველა დანარჩენ მუშებს გაცილებით სჯობდნენ.

მაგრამ როდესაც იგივე ინგლისელები მუშაობდნენ ისეთ საქმეში, რაც მათ სპეციალურად არ შეესწავლათ, საზოგადო განათლების მუშები ყოველთვის სჯობნიდნენ, სახელდობრ საქსონელები*). ამერიკელი ჯარვისი თავის შრომაში: „საზოგადო განათლების მნიშვნელობა ხელსაქმის სფერაში“ სწერს: „ერთი ინსპექტორი ბამბის ქარხნისა სტუმარს უჩვენებს ოთახს, სადაც შედარებით უფრო განათლებული ქალები მუშაობდნენ და ამბობს: ეს საქსოვი დაზგები იცი პროცენტი მეტს ამზადებენ, ვიდრე მეორე ოთახში, სადაც მუშაობენ სულ მცირედ განათლების მქონე ქალები; ქვემოთ კი, სადაც სულ უფრო ცი ქალები მუშაობენ, იქ დაზგების წარმოება ორიოცდა ათი პროცენტით ნაკლებია.“ ხელფასის რაოდენობა ერთ და იმავე წარმოებაში საუკეთესო მაჩვენებელია მუშის ღირსებისა. ცხადია, მექარხნე ფულს ტყუილად არ გადაყრის; თუ ერთს მეტს აძლევს, მეორეს ნაკლებს, ამისთვის საფუძველიც აქვს და ეს საფუძველი თავდაპირველად შრომის ნაყოფიერებაა და ნამუშავეარის ღირსება. ყვე-

*) Д-ръ Э. Шульце Общедоступная библиотека, гл. 30.

ლა მკვლევარები ყოველ ქვეყნიდან საერთოდ აღიარებენ, რომ უფრო მაღალ განათლების მქონე მუშები საზოგადოდ მეტ ხელფასს იღებენ, ვიდრე ნაკლებად განვითარებულები. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირველნი უფრო სწრაფად მუშაობენ და მეტს საქონელს ამზადებენ. ამერიკის შეერთებულ შტატების ერთ შტატში, სახელდობრ მა!აჩუსეტში, რომელიც პირველობს ამერიკაში სწავლის რიგიანად მოწყობით, მოახდინეს გამოკვლევა, თუ რა დამოკიდებულება არსებობს თვითვეულ მუშის განათლების ხარისხსა და ხელფასის რაოდენობის შორის. აღმოჩნდა, რომ უმცარესი ხელფასი ეძლევადათ იმ მუშებს, რომელნიც ხელფასის მიღების ბართზე ხელის მოწერის მაგიერ უბრალო ნიშანს სვამდნენ. ამას წინად მოსკოვისა და ვლადიმირის ბაშის საწარმოვო რაიონში მოახდინეს ამნაირივე გამოკვლევა. გამოარკვიეს, რომ მიუხედავად წლოვანებისა წერა-კითხვის არ მცოდნეთ ყველა დანარჩენებზე უმცირესი ხელფასი ეძლევათ. საზოგადოდ წერა-კითხვის მცოდნენი 50% მეტს ხელფასს იღებენ, ვიდრე წერა-კითხვის უვიცნი.

აქედან ჩვენ ვხედავთ, რომ საზოგადო განათლებას დამოუკიდებელი მნიშვნელობა აქვს: ის ამაღლებს ადამიანის შრომის ნაყოფიერებას. გარდა ამისა დღევანდელ მრეწველობის ხანაში დიდი მნიშვნელობა აქვს პროფესსიონალურ განათლებას. წარმოების სირთულე თავის გასაძღოლად მოითხოვს ხანგრძლივ წინასწარ მომზადებას. ამიტომაც მრეწველ ქვეყნებში, როგორც არის ამერიკა, გერმანია, ინგლისი, განსაკუთრებულ ყურადღებას აპყრობენ პროფესსიონალურ განათლებას. ხოლო პროფესსიონალური განათლება შესაძლო არის საზოგადო განათლების საფუძველზე, მაშ საზოგადო განათლება აქაც აუცილებელი საშუალებაა.

შევეხოთ თანამედროვე ცხოვრების მეორე მხარეს. თანამედროვე სახელმწიფოთა გამგე კლასები იმგვარ მდგომარეობაში არიან, რომ ისინი იძულებული არიან იყოლიონ დიდ ძალი შეიარაღებული ჯარი, რომ დაიცვან თავისი თავა, როგორც შინაგან, ისე გარეშე მტრებისაგან. შინ ბურჟუაზიის მებრძოლთა წინააღმდეგ, გარეთ ახალ ბაზრების შესაძენად და დასაცველად ურიცხვ ხარჯს ეწევიან, დიდძალ ჯარს ინახვენ, ასე რომ

სამხედრო ხარჯი დღევანდელ სახელმწიფო-
 ებში აღემატება სულ ყველა დანარჩენ ხარ-
 ჯებს. რას ვხედავთ ამ მხრივ? თანამედროვე
 სამხედრო საქმე რთული რამ არი. სხვა და
 სხვა გამოგონება ზედი-ზედ მისდევს ერთი
 მეორეს, საბრძოლველი იარაღი მეტად
 რთულდება და თავის გასაძლოლად მოითხოვს
 მეტ ცოდნასა და მომზადებას; გარდა ამისა
 დღეს აღმოჩნდა, რომ თუ სალდათს ბრძო-
 ლის ველზე თავისი დამოუკიდებელი მსჯე-
 ლობა არ აქვს, ვერ მოისაზრებს გონივრუ-
 ლათ, ვერ ასწონ-დასწონს საქმის ვითარებას
 და სულ თავის უფროსს შესცქერის, ის
 სრულიად უვარგისია და უმნიშვნელო. ამ
 ნაირად სამხედრო ტექნიკა და საქმის გაძ-
 ლოლა მიითხოვს განათლებას, განვითარებას.
 რიცხვის მნიშვნელობა თანამედროვე ჯარში
 თან-და-თან მცირდება, ღირსების მნიშვნე-
 ლობა კი თან-და-თან იზრდება. ეს ყველას-
 თვის საანბანო ქეშმარიტებაა დღეს. ევრო-
 პაში ყოველ დიდ დამარცხებას თან მოსდევ-
 და დამარცხებულთა ქვეყანაში სკოლების
 გამრავლება. ფრანგები გაფაციცებით შეუდ-
 გნენ განათლების საქმეს გერმანიასთან ომში
 დამარცხების შემდეგ. საკმარისია მივაქციოთ

ყურადღება იაპონიას, რომლის შვილთა მა-
 მაცობა და სამხედრო შორსმჭვრეტელობა
 დღეს ქვეყანას აოცებს და საარაკოდ გადაქ-
 ცეულა. იაპონიამ 1872 წელს გამოსცა კა-
 ნონი სახალხო განათლების შესახებ, რომ-
 ლითაც შემოიღო საყოველთაო სავალდებუ-
 ლო სწავლა, იმ „განზრახვითო“, როგორც
 მთაწობა აცხადებდა, „რომ არც ერთ სო-
 ფელში არ დარჩენილიყო უვიცი ოჯახი და
 არც ერთ ოჯახში უვიცი წევრი“. ჩინეთ-
 იაპონიის ომის შემდეგ იაპონიის აფიცრებს
 თავი ჰოსწონდათ -- იაპონიაში ყოველმა სალ-
 დათმა იცის წერა-კითხვა და ანგარიში, ჩი-
 ნეთის ჯარში კი ხშირად თვით აფიცრებმაც
 არ იციან უბრალო ნიშნების დასმაო. რამ-
 დენად დიდად აფასებენ სახალხო განათლე-
 ბას იაპონიაში, ეს იქიდანაცა სჩანს, რომ
 ჩინეთ-იაპონიის ომის გათავების შემდეგ სა-
 ზოგადოებამ მოითხოვა, ჩინეთიდან აღებული
 კონტრიბუცია მთლად განათლების საქმეს
 მოხმარებოდა. რა შედეგი აქვს იაპონელე-
 ბის განათლებას სამხედრო საქმისათვის, მის
 განმარტებას აღარ გამოვუდგებით, რადგან
 დღეს ყველასთვის ცხადი და გამოარკვეულია
 ეს საკითხი.

ამნაირად გამოვარკვიეთ, რომ დღევანდელ წარმოების ხანაში, მანქანის მეფობაში განათლება ერთი აუცილებელი საჭიროებათაგანია, მას სტიქიურ აუცილებლობის მნიშვნელობა აქვს. ვინც დღეს განათლების წინააღმდეგია, მას მოელის არსებობისთვის ბრძოლაში დამარცხება, შერცხვენა, განადგურება. როგორც მრეწველობა, ისე სამხედრო საქმე აუცილებლად მოითხოვს საერთო, სახალხო განათლებას. ეს კარგად ესმის განათლებულ ქვეყნების ბურჟუაზიას და ამიტომ არავითარ საშუალებას არ ზოგავს განათლების გასაუფრთხილებლად; განათლების საქმე მისთვის საარსებო კითხვაა. მაგრამ განათლების საქმე გაბატონებულ კლასებისათვის ერთ მხრივ მავნებელიც არის. კარგად ესმით, რომ დაწყებითი განათლება ცივილიზაციის ფერმენტია. განათლება ავითარებს ხალხში გონებრივ დამოუკიდებლობას, საკუთარ გზის ძებნას, აღონიერებს გონებრივად, უადვილებს თანამედროვე ცხოვრების კრიტიკულის თვალთ შეხედვას, ეკსპლოატაციის გამოაშკარავებას, მშრომელთა ერთობის დამყარებას და ამით ძირს უთხრის თანამედროვე წყობილებას და მასთან ერთად ექსპლოატა-

ტორთა ბატონობას. ამიტომაც გაბატონებულნი კლასი ცდილობს განათლებების საქმე გონებრივათაც თავის სასარგებლოდ მომართოს, მყაყვაროს ხალხს ავტორიტეტი, თავისი ბატონობის აუცილებლობა. ამიტომ სასკოლო პოლიტიკაში გაბატონებულთა კლასი იმდენად გონებრივ განვითარებაზე არ ცდილობს, რამდენადაც ხალხის ჭკუაზე ბატონობას. სკოლას ეძლევა პოლიტიკური მნიშვნელობა. ის მოკლებულია თავისუფალ განვითარებას, საჭიროებს ემანსიპაციას. ვინ უნდა მოახდინოს ეს ემანსიპაცია? რასაკვირველია, იმ კლასმა, რომელიც საზოგადოდ ებრძვის ყოველ გვარ დაჩაგვრას და საერთო თანასწორობის დამყარების განხორციელებას ემსახურება—ეს დემოკრატიის საქმეა.

როგორ უნდა მოეწყოს განათლების საქმე დემოკრატიის შეხედულებით? თავდაპირველად უნდა შევეხოთ დაწყებით განათლებას. დაწყებითი განათლება დღეს ჩიილება 7—16 წლამდე.

დაწყებითი განათლება უნდა იყოს საგადაბეჭდო. ეს ახრი ამნაირად გამოსთქვა მასაჩუსეტის მუშათა კავშირის მდივანმა: „არავინ არ უნდა გამოუშვან ცხოვრების სარ-

ბიელზე, სანამ ელემენტარულ განათლებას მაინც არ მისცემენ, რადგან უსწავლელ მუშათა კლასი წარმოადგენს მუდმივ საფრთხეს და ზარალს შრომის ინტერესებისათვის ყოველ საზოგადოებაში და ყოველ სახელმწიფოში.“ არ იფიქროთ, ამ აზრს მოწინააღმდეგენი არა ჰყავდეს. პირიქით, გასულ საუკუნეში გაცხარებული ბრძოლა იყო ხსენებულ პრინციპის გარშემო. მის წინააღმდეგ ამხედრდნენ ის ძალები, რომელთაც შიშის თავზარს სცემს ხალხის გაძლიერება. განათლება ხომ ძლიერებაა. პოლიტიკურ მოსაზრებით განათლების მოწინააღმდეგეთ, ყოველ გვარ რეაქციონერებს არავითარი პრინციპიალური საფუძველი თავიანთ აზრისათვის დღეში არ ჰქონიათ, მათი უსინდისობა ამ საქმეში ყველასათვის აშკარაა. ერთადერთი აზრი, რომელიც მათ წამოაყენეს სავალდებულო სწავლის წინააღმდეგ იყო ოჯახის თავისუფლების დაცვა. ისინი ამბობდნენ, სავალდებულო სწავლა ოჯახის შევიწროებაა, მისი თავისუფლების შეზღუდვაა. პირველის შეხედვით ეს თითქო მართალიცაა, ჰაგრამ საქმეა თუ ჩაუყვირდებით, სულ სხვას დავინახავთ. ჯერ ერთი—ოჯახი განცალკე-

ვებუდი რამ როდია, ის მჭიდროდ არის შე-
 კავშირებული საზოგადოებასთან. საზოგა-
 დოება ვერ უყურებს გულ-გრილად ოჯახის
 მოქმედებას. თუ თქვენ არა გსურთ თქვენს
 შვილს ასწავლოთ, მოამზადოთ შეგნებულ
 საზოგადო ცხოვრებისთვის, თქვენ სურვილ-
 ში იხატება საზოგადოების მუქარა. მოქა-
 ლაქობრივ საზოგადოების ინტერესია შეა-
 სუსტოს სიღარიბე, ბიწიერება, დანაშაულე-
 ბანი, ამისათვის კი ერთი საშუალებათაგანი
 განათლებაა. გარდა ამისა ყოველ დემოკრა-
 ტიულ საზოგადოების წევრის მოვალეობაა
 მიიღოს მონაწილეობა სახელმწიფო საქმეებ-
 ში და მოქალაქის უფლებებით ისარგებლოს.
 როგორ შეუძლია მოქალაქეს ასე მოიქცეს,
 თუ კი უმეცარი დარჩება? ამ ნაირად ის
 ოჯახი, რომელიც თავის შვილის განათლე-
 ბის წინააღმდეგია, თავისუფლების მტერია
 და არა დამცველი. მეორე მხრით განვითარ-
 რება ყოველ ავტორიტეტის შესუსტებაა და
 პირად თავისუფლების გაძლიერება. წინან-
 დელ დროში ოჯახის უფროსის ავტორიტე-
 ტი მეტად ძლიერი იყო. მამის უფლება თით-
 ქმის განუსაზღვრელი იყო. მამა პაწაწა სა-
 ხელმწიფოს აბსოლიუტურ მონარქის როლს

თამაშობდა. ასეთი მდგომარეობა კი შეუძლებელია. მამის უფლებას დემოკრატია და უპირდაპირა მომავალის უფლება, შვილს უფლება. ქორწინებით ცოლ-ქმარი მოვალეთ ხდება საზოგადოებას მოუპზადოს შთამომავლობა: გამოჰყვეზონ, შეინახონ და აღზარდონ. აღზრდა კი განათლებას ნიშნავს ადამიანისათვის, მშობელები ვალდებულნი არიან მიაწოდონ შვილებს სხეულის და გონების საზრდო. ამ ნაირად ოჯახის მოვალეობაა შვილს განათლება მისცეს და თუ ამ მოვალეობას არ ასრულებს, სახელმწიფოს უფლებაა აიძულოს ამ მოვალეობის შესრულება. რომ ასეთი წესი არ მოასწავებს ოჯახის უფლების შესუსტებას, არამედ პირიქით შეეფერება საზოგადოების საღ განვითარებას, ამის დასამტკიცებლად საკმარისია დავასახელოთ შეერთებული შტატები და შვეიცარია, სადაც პიროვნების თავისუფლება შედარებით უმაღლეს საფეხურზეა და ამასთანავე განათლების ვალდებულებაც არსებობს. ამ ნაირად დემოკრატია თავის პროგრამაში შეიტანა განათლების ვალდებულება. დავასახელოთ რამდენიმე სახელმწიფო, სადაც სავალდებუ-

ლო სწავლაა შემოდებული: *) შოტლანდიაში (5 წლ. 13 წლამდე); საფრანგეთში (6 წ. — 13 წლის დასრულებამდე); პრუსიაში (6 წლ.— 14 წლ. დასრულებამდე); ბავარია (6 წ. 13 წლ., დამატებითი კურსით 13--16 წ.); შვეიცარიაში (6 წ. 16 წლ.). ჩრდილო ამერიკის რესპუბლიკის ყველა შტატებში და სხვა ზოგიერთ სახელმწიფოში, განსაკუთრებით გერმანიაში, სავალდებულო განათლების პრინციპი დაწყებით სკოლის შემდეგაც მოქმედებს: ახალთაობა ვალდებულია კანონის ძალით იაროს სალამოს დამატებით კურსებზე და საკვირაო სკოლებში 16 წ-დან 18 წ—დე. ყოველ კანონის ვალდებულობა გამოიხატება მის აღსრულების აუცილებლობაში. ვინც კი არ ასრულებს მას, ის შესაფერ სასჯელს მიიღებს სახელმწიფოსაგან ან საზოგადოებისაგან. სავალდებულო განათლების კანონის დამრღვევთათვისაც დაწესებულია სასჯელი სხვა და სხვა სახელმწიფოში სხვა და სხვა ნაირი. საფრანგეთში სარეგულაციო მთავრობამ რესპუბლიკის მეორე წელიწადს (ნოემბერში 1794 წ.) დაადგინა

*) ე. ლევასერი: Народное образование въ цивилизованныхъ странахъ, გვ. 416.

შემდეგი კანონი: 1) „დედ-მამა ან მზრუნველი ბავშვისა ვალდებულია გაგზავნონ იგი სკოლაში დაწყებით სწავლის მისაღებად. 2) დედ-მამა და მზრუნველი, რომელიც არ მიიბარებს თავის შვილებს ან თავის მზრუნველობის ქვეშე მყოფ ბავშვებს სკოლაში, პირველ შემთხვევაში დაისჯება ჯარიმით; მეორედ კი ჰკარგავს მოქალაქობრივ უფლებებს ათის წლით. 3) ახალგაზდა ყმაწვილები, რომელნიც ოცი წლის გამხდარან, ხოლო არ უსწავლიათ არც მეცნიერება, არც ხელოვნება, არც ხელობა, საზოგადოებისათვის სასარგებლო, ათი წლით ჰკარგავენ მოქალაქობრივ უფლებათ. ამავე სასჯელით ისჯებიან მშობლები და მზრუნველები, რომელთა დაუდევრობით მოხდა კანონის დარღვევა.“

საზდგადოდ, სწავლის სავალდებულო კანონის დარღვევისათვის სხვა-და-სხვა სასჯელია მიღებული სხვა-და-სხვა სახელმწიფოში. ეს სასჯელებია: პირველად გაფრთხილება, შემდეგ ჯარიმა, ხან და-ხან დატუსაღებაც, ზოგიერთ სახელმწიფოში პოლიტიკურ უფლებათა ჩამორთმევა. მაგრამ დასჯით საწადელის მიღწევა შეუძლებელია. ყოველი კა-

ნონი დემოკრატიული მაშინ იქნება, როცა მისი შესრულება ერთნაირად შეეძლიან სულ ყველს. ამიტომაც არაა საკმარისი, რომ სწავლა სავალდებულო იყოს. ამასთან ერთად უთუოდ უსასყიდლოც უნდა იყოს. მთელს ხარჯს სწავლის ორგანიზაციისას თვით სახელმწიფო ან საზოგადოება უნდა კისრულობდეს. საფრანგეთის რევოლუციის ეპოქაში უსასყიდლო სწავლის პრინციპი აღიარა 1791 წლის კონსტიტუციამ, თანახმად ტალეირანის და კონდორსეს მოხსენებათა. ტალეირანი ამბობდა: „საზოგადოებამ ყველაზედ უწინ ხარჯი უნდა გაიღოს იმისთვის, რაც აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს თვით დაცვის და თვით-მართველობისათვის, რადგან უპირველესად ყოელისა ის უნდა ზრუნავდეს თავას არსებობისთვის. არა ნაკლებ ვალდებულთა იზრუნოს ყველა იმისთვის, რაც აუცილებლად საჭიროა თვითეთლის თავისუფლების უზრუნველსაყოფად, რომ ააცილოს თავის წევრებს ურიცხვი უბედურება, რომელიც აუცილებლმდ მოელის მათ საზოგადოების ცუდად მოწყობის გამო. დასასრულ ყოველ წევრს უნდა შეეძლოს ყოველ საზოგადოებრივ სიკეთით სარგებლობა.

ამ საფუძველზე აშენდა საზოგადოება და რადგან, ცხადია, განათლებას პირველი ადგილი ეჭირა საზოგადოებრივ სიკეთეთა შორის, აქედგან აუცილებელივ მომდინარეობს ის დასკვნა, რომ საზოგადოება ვალდებულია ხარჯი გასწიოს იმისთვის, რომ განათლება ყველასთვის ხელმისაწვდომი იყოს“.

როგორც ზემოდაც გამოვარკვეით, განათლება საზოგადო სიკეთეა, განსაკუთრებით აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში, სადაც არსებობს საყოველთაო საარჩევნო უფლება. და რაც საზოგადო სიკეთეა, იმაზე საზოგადოებამ უნდა იზრუნოს და ხარჯიც გასწიოს. დღეს, მაგ., ქალაქი აკეთებს ქუჩებს, ანათებს, გაჰყავს გზები, აშენებს ხ-დებს, რადგან ყველა ეს მიჩნეულია საზოგადო საჭიროებად. განა ნაკლები საჭიროებაა განათლება, სწავლა? ამაზე ზოგიერთი პასუხს იძლევა, რაც უსასყიდლოა, იმას ხალხი ჯეროვანის პატივისცემით არ ეპყრობა, არ აფასებსო. ესეც სრული შეცდომაა. ცხოვრების დაკვირვებამ და ფაქტების შესწავლამ სულ სხვა დაგვანახვა. საფრანგეთში 1867 წელს დიურჰიმ თავის შესანიშნავ მოხსენებაში სტა-

ტისტიკურად დაამტკიცა, რომ ის ბავშვები, რომელთაც სწავლის ფული შემოჰქონდათ, უფრო ბევრს აკლდებოდნენ გაკვეთილებს, ვიდრე უფასოდ მოსწავლენი. იგივე გამეორდა ბელგიაში. სასწავლო ფულის შემტანნი დაესწრნენ სწავლას 181-ჯერ, ხოლო უფასონი — 184-ჯერ, თუმცა ესენი ღარიბ ოჯახიდან იყვნენ და სწავლის მოცდენა უფრო ეპატიებოდათ. ამ ნაირად ხალხის წინააღმდეგ გავრცელებული ქორი ყოველ საფუძველს მოკლებულია და, თუ სწავლა მისთვის ხელმისაწვდომია, ხალხი სწავლას გვერდს არ აუხვევს. სხვათა შორის აქ შევნიშნოთ ერთი რამ. როგორც ზევით ვსთქვიან, საფრანგეთში 1791 წ. კონსტიტუციამ უსასყიდლო სწავლა შემოიღო. მაგრამ შემდეგ ათასი ქარიშხალი დაატყდა თავს საფრანგეთს და ხელახლა აღდგენილ იქმნა სწავლისთვის გადასახადი. ამით ისარგებლეს სხვა და სხვა სასულიერო კონგრეგაციებმა და უფასო სწავლა შემოიღეს. ოცი წლის განმავლობაში სამასწავლებლო კონგრეგაციებში მოსწავლეთა რიცხვმა იმატა და მილიონამდე ავიდა. კონგრეგაციების წევრთა რიცხვი ერთი სამად გახდა. 1843 წელს კონგრეგაციების

წევრთა რიცხვი იყო 16.958, ამათგან 3.218 მამა-კაცი და 13.830 დედა-კაცი. ჰქონდათ 7.590 სკოლა, სადაც სწავლობდა 706.917 მოწაფე. 1864 წელს კონგრეგაციების წევრი იყო 46 840, ამათგან 8.635 მამა-კაცი და 38.205 დედაკაცი, სკოლები ჰქონდათ 17.206, მოწაფე ჰყავდათ 1.610.674 *) დიდი ბოროტება მოჰყვა ამ გარემოებას. თურა უღმობელი ბრძოლაა დღეს კონგრეგაციებთან საფრანგეთში, ეს ყველამ კარგად იცის. კონგრეგაციები სკოლების და ეკლესიის შემწეობით მედგრად შეებრძოლნენ მოქალაქობრივ, თავისუფალ საზოგადოებას და ლამობდნენ მისთვის სამარე გაეთხარათ. მაგრამ ბოლოს მაინც დემოკრატიამ გაიმარჯვა და სცდილობს, სანამ გვიან არ არის, ბოლო მოუღოს ბერების თარეშს. მაგრამ ამაზე შემდეგ.

მიდის დრო და უსასყიდლო განათლებაც უფრო მეტ სახელმწიფოში შემოდის. საყოველთაო სრული უსასყიდლოება შემოდებულია შეერთებულ შტატებში; ამერიკელების აზრით, ის პირდაპირ მომდინარეობს

*) ე. ლაველე: Народное образование. გვ. 37.

სახელმწიფოს პოლიტიკურ წყობილებისაგან. შტატების მსგავსად უსასყიდლობა შემოდებულა ამერიკის რესპუბლიკის უმრავლესობაში: კანადაში, მექსიკაში, ცენტრალურ ამერიკის სახელმწიფოებსა, კოლუმბიასა, ვენეცუელასა, ეკვადორსა, ჩილისა, ბრაზილიასა, არგენტინისა რესპუბლიკასა და სხვაგან. საფრანგეთში სწავლის უსასყიდლობის გადაწყვეტა დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ ვის ხელში იყო მთავრობა, ნამდვილი რესპუბლიკელები თავიდანვე იცავდნენ მას. ბოლოს როცა მესამე რესპუბლიკა დამკვიდრდა, ბევრი დავიდარაბის და ბრძოლის შემდეგ შემოღებულ იქმნა 1881 წლის 16 ივნისის კანონით საყოველთაო სრული უსასყიდლობა დაწყებით სკოლებში. ინგლისში უსასყიდლობა დაკანონებული არ არის, მაგრამ ფაქტიურად თითქმის განხორციელებულია, რადგან 1891 წლის კანონით სკოლებს თითქმის სრულიად საკმაო სუბსიდია ეძლევათ. სრული უსასყიდლობა შემოღებულია: შვეიცარიასა, პორტუგალიასა, იტალიასა, რუმინიასა, ნორვეგიასა, საქსონიასა, ბოლგარიასა, განზის ქალაქებსა (ბრემენი, ლიუბეკი, ჰამბურგი), შოტლანდიასა, სერბიაში. ჰო-

ლანდიაში, უსასყიდლობის შემოდება საზოგადოებაზეა, კომუნაზეა დამოკიდებული, სახელმწიფო კი კისრულობს ხარჯების 30%.

ბევრ სხვა ადგილასაც უსასყიდლოა დაწყებითი სწავლა. სადაც ფასიანია, იქაც გადასახადი ისე მცირედია, რომ, მაგალ., შვეციაში წლიური სწავლის ფული არ უნდა აღემატებოდეს 26 კპ. საზოგადოდ, უნდა შევნიშნო, რომ სწავლის უსასყიდლობის პრინციპი არის ერთი დამახასიათებელი თვისებათაგანი დემოკრატიულ წყობილებისა. და როგორც დღეს დემოკრატიზმი საოცარის სისწრაფით ვითარდება, ისე მასთან ერთად ხსენებული პრინციპიც საყოველთაო ხდება.

მაგრამ ესეც არ კმარა. როგორც ვიცით, მექარხნეებმა ხელფასის დასაწევად ბევრ წარმოებაში მიიზიდეს ბავშვები. თუ ბავშვი იმუშავებს ქარხანაში, როგორღა ისწავლოს? მასთან საზოგადოდ ბავშვების შრომა მუშებისათვის ეკონომიურად არავითარ სარგებლობას არ წარმოადგენს, მხოლოდ მათის ხელფასის დაცემას იწვევს. ამიტომ საჭირო გახდა კანონის ჩარევა, რომ სწავლის პერიოდში ბავშვების მუშაობის უფლება განე-

საზღვრათ და ბევრ ადგილას ასეც მოიქცნენ. საჭიროა სრულიად მოისპოს ბავშვის მუშაობა, სანამ მისი ორგანიზმი ცოტაოდნად მაინც არ გამაგრდება. ესეც (კოტაა. ბავშვს ეუბნებიო: მოდი, უსასყიდლოდ გასწავლიო. როგორ მოვიდეს? ხშირად ფეხსაცმელი არა აქვს, ტანთ არ აცვია, მშვიერია, სასწავლო ნივთების შექმნა არ შეუძლიან. აქაც საზოგადოება უნდა დაეხმაროს. მართლაც იმ საზოგადოებებში, სადაც გამგეობა სოციალისტების, საზოგადოდ დემოკრატიების ხელშია, ამ მხრივაც წინ წავიდნენ. საზოგადოება აწვდის ბავშვს ტანისამოს, სასწავლო ნივთებს, უსასყიდლო სადილს. ახირებულ ამერიკაში ხშირად მშობელი მთავრობას უჩივის, დამავალა შვილი სკოლაში უთუოდ გზავნეო და შეძლებაც მომცეს ამ დავალების ასასრულებლადო. სასამართლოც ყურადღებით არჩევს მის თხოვნას და ხშირად აკმაყოფილებს. ეს ნათლად გვიჩვენებს, საითკენ მიისწრაფვის აღზრდის მოწყობის საქმე, იგი თან და თან საზოგადოების ხელში გადადის და მასთან მკვიდრდება კომუნიზმი აღზრდის საქმეში.

დაწყებითი განათლება უნდა აეოს სახალხო. დემოკრატიის ზრდა და წინსვლა ნიშნავს თანასწორობის ზრდას, სრულ გათანასწორობისაკენ მსვლელობას. ყოველი დაწესებულება, რომელიც ამ გათანასწორობას ხელს უშლის და უთანასწორობას აკანონებს, მოსასპობია, შესაცვლელია. მაგალითად, ბევრ სახელმწიფოში წოდებრივი ორგანიზაცია ჯერ სრულიად არ დარღვეულა, წოდებრივი სიამაყე შენახულა და ხალხის ერთობას ხელს უშლის. სკოლამ სრულიად უნდა მოსპოს თავის კედლებში წოდებრივი განსხვავება. შეძლებითი უთანასწორობა კიდევ უფრო საგრძნობელია დღეს. სკოლა არ უნდა უწყობდეს ხელს შეძლებულთა ეგოიზმის განვითარებას, არ უნდა ზრდიდეს მათში რაიმე თავისებურ ეგოიზმს, რომელიც შეძლებულს აგრძნობინებს თავის ვითომდა უპირატესობას. ამიტომ დაწყებითი სკოლა ყველასთვის საერთო უნდა იყოს, რომ ღარიბ მუშის შვილი და მილიონერისა თანასწორნი იყვენ აღზრდის წინაშე. ეს შეამცირებს განკერძოებას, ორივე მხარეს შეაჩვევს ერთმანეთის მეტს პატივისცემას. ამერიკაში სწორედ ასეა საქმე მოწყობილი. ამიტომაც ამერიკელს

სრულიად არ ესმის მდიდრის მედიდურება, მუშის აბუჩად აგდება. მისთვის ყოველი ამერიკელი სხვების თანასწორი მოქალაქეა.

დაწყებათა განათლება უნდა იყოს საჯარო და თანასწორი ორისავე სქესისათვის. თუ წინაღ ქალი მონა იყო, ყოველსავე უფლებას მოკლებული და ფეოდალთა სატრფო საგნად იყო, დღეს მისი მდგომარეობა სრულიად შეიცვალა. დემოკრატიის გაძლიერებამ თან-და-თან წამოსწია წინ დედა-კაციც. ის აქტიურ მონაწილეობას იღებს პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ბევრ ადგილას კიდევ შეიძინა პოლიტიკური თუ საზოგადოებრივი უფლებანი. გარდა ამისა დღეს დედაკაცი გამოვიდა შრომის ბაზარზე და მამაკაცთან ერთად იბრძვის ლუკმა-პურის მოპოებისათვის, მუშაობს, შრომობს და ამით უთანასწორდება მამაკაცს. ხოლო ღირსებითი გათანასწორება მოითხოვს უფლებრივ გათანასწორებასაც. თავისუფალ საზოგადოებაში, სადაც არ არის ხელოვნური კედლები უპირატესობის გასამტკიცებლად, დედაკაცს არა ნაკლები მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე მამაკაცს. ჩვენ დღითი დღე ვხედავთ, თუ როგორ ძლიერდება დე-

დაკაცის მნიშვნელობა ყოველ საზოგადოებრივ სარბიელზე. ახლოა ის დრო, როცა ყოველივე უპირატესობა, სქესებრივ განსხვავებაზე დამყარებული, სრულიად მოისპობა. გათანასწორება უფლებებაში სხვათა შორის ნიშნავს გათანასწორებას აღზრდაში. ქალისათვის ისევე უნდა იყოს სავალდებულო დაწყებითი სწავლა, როგორც ვაჟისათვის. ამასთან ვაჟი და ქალი ერთად უნდა სწავლობდნენ სწავლის ყოველ საფეხურზე. კონების ტაძარმა არ უნდა იცოდეს სქესებრივი განკერძოება და უთანასწორობა. შვეიცარიაში და ბევრ ადგილას გერმანიაში ორივე სქესის ბავშვები ერთად სწავლობენ. ბავშვების ერთად აღზრდა გახდა, როგორც სისტემა, ახალ ზელანდიაში და ბევრს სხვა ავსტრალიის კოლონიაში. იგივე სისტემა შემოდებულია იაპონიაში. განსაკუთრებით არეული სკოლა დამკვიდრდა ამერიკაში განათლების ყოველ ხარისხზე, როგორც სალი პედაგოგიური სისტემა, რომელსაც კეთილი გავლენა აქვს სოციალურ ცხოვრებაზე. ამიტომ ცოტაოდნად შევჩერდეთ ამერიკაზე. პედაგოგების უმეტესი წილი მომხრეა ამ სისტემისა. აი სა-

ფუძველი, რომელიც მათ მოჰყავთ თავიანთ რწმენის გასაპართლებლად: *)

1. ეს სისტემა ბუნებრივია, რადგან ვაჟები და ქალები არ არიან განცალკევებულნი არც ოჯახში, არც საზოგადოებაში.

2. ეს სისტემა ეგუება არსებულ ზნეს, რადგან სრულიად ეთანხმება თანამედროვე საზოგადოების უფრო გავრცელებულ ჩვეულებათ და შეხედულობათ, აგრეთვე შტატების კანონებს.

3. ეს სისტემა მიუდგომელია, რადგან ორივე სქესს აწვდის განათლების ერთნაირ საშუალებას.

4. უფრო ხელსაყრელია, რადგან მოითხოვს მხოლოდ ერთ სკოლას.

5. აადვილებს პედაგოგიურ მისწრაფებათა და გეგმათა განხორციელებას.

6. სასარგებლოა გონების, ზნეობისა და სოციალურ ჩვეულებათათვის.

ეს უკანასკნელი პუნქტი მეტად საყურადღებოა. ერთად სწავლა ცხოვრების სკოლაა. აქ ვაჟს აკლდება მოუხეშაობა და გრძნობიერი და გულ-ჩვილი ხდება, ქალები კი

*) ლევასერი. Народное образование въ цивилизованныхъ странахъ, გვ. 280.

თავისუფლდებიან ჩვეულებრივ მორცხვობი-
საგან და მეტ გაბედულებას იძენენ. ამავე
დროს ერთად აღზრდას დიადი მნიშვნელო-
ბა აქვს სქესებრივ სიწმინდისათვის და ურთი-
ერთ პატივისცემისათვის ამ მხრივ. თუ ამე-
რიკელთა უმრავლესობა მიემხრო ქალ-ვაჟთა
ერთად სწავლას, მას სხვა ქვეყნის გამოჩენი-
ლი პირებიც ეთანხმებიან. მოვიყვანთ მხო-
ლოდ გამოჩენილ ინგლისელს ბრაისის აზრს,
რომელიმაც შესანიშნავად ასწერა ამერიკის
დაწესებულებანი:

„ამერიკის დასამხრეთ მხარეს, სადაც
უმაღლეს სასწავლებლებში შემოღებულია
ქალ-ვაჟთა ერთად სწავლა, არ შეუმჩნევიან,
რომ ამ გარემოებას რაიმე ცუდი გავლენა
ჰქონდეს საზოგადოებრივ ზნეობაზე. პირი-
ქით, ამტკიცებენ, რომ თვითეული სქესი
მეორეს აქეზებს გაუმჯობესების და წინ-
სვლისათვის: მამაკაცი კარგავს მოუხეშავო-
ბას, დედაკაცის ხასიათი მეტ სიმტკიცეს
იძენს. მოხდება ხოლმე, რომ სტუდენტ
ვაჟს და სტუდენტ ქალს ერთმანეთი შეუ-
ყვარდებათ და სწავლის დასრულების შემდეგ
დაქორწინდებიან. მერე განა ეს რამეს ხელს
უშლის? ასეთი დაქორწინება შედეგია ახალ-

გაზრდების ურთიერთ დაახლოვებით გაცნობისა, ისინი გაცილებით უფრო კარგად იცნობენ ერთმანეთს, ვიდრე ეს ჩვეულგბრივად ხდება. როგორც დაკვირვება გვაჩვენებს, ასეთ ქორწინებას თითქმის ყოველთვის ბედნიერი შედეგი მოსდევს. ასე თქრობენ ამერიკის დასავლეთში. ახალგაზრდა ქალ-ვაჟნი იქ ურთიერთ დამოკიდებულებაში არ ავიწროვებენ ერთმანეთს, და ახალგაზრდა ამერიკელი ქალი ყოველთვის შესძლებს თავისი ღირსება დაიცვას... მე არ შემხვედრია არც ერთი გონიერი ამერიკელი ქალი, რომელიც ევროპას იცნობდა და რომელსაც არ გამოეთქვა ის რწმენა, რომ ახალ ქვეყნის ჩვეულებათ კეთილი გავლენა აქვს ახალგაზრდობაზეო: ახალგაზრდები აქ უფრო თავისუფლად სცხოვრობენ, ცოლ-ქმრობაში მეტ თანხმობას იჩენენ, ნაკლებ ღალატობენ ერთმანეთსაო.“ ამ ნაირად ამერიკაში ერთად სწავლა შემოღებულია არა მარტო დაწყებით სკოლებში, კოლეჯებსა და უნივერსიტეტებშიაც.

რა გავლენა ჰქონდა და აქვს ასეთ სისტემას საზოგადოებაზე და კერძოდ ქალის მდგომარეობაზე? ყოველ ექვს გარეშეა, რომ ამერიკელ ქალს გაცილებით უფრო მეტი

ადგილი აქვს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ვიდრე ევროპიელს. ამერიკელ ქალის მნიშვნელობა დღითი დღე იზრდება და ისიც უფრო მეტს და მეტს აქტიურ მონაწილეობას იღებს ცხოვრებაში. ამერიკის დემოკრატია სიხარულით ეგებება ამ ახალ მოვლენას და სამართლიანადაც. თანასწორობა და სამართლიანობა მხოლოდ ამალღებს და აფაქიზებს საზოგადოებას.

დაწყებითი განათლება უნდა იყოს სავალდებულო. როგორც მოგეხსენებათ, სარწმუნოება დამყარებულია ავტორიტეტზე, ის მოითხოვს უცილობელ რწმენას, უკრიტიკო დაჯერებას. ადამიანის აზრი კი შეუბოქავი რამ არის, შეუძლებელია, მისი ზრდა და მისწრაფებანი შეაჩეროთ. კაცობრიობის საუკეთესო წარმომადგენელი მუდამ იმის ცდაში არიან, რომ გაათავონ ადამიანის ცოდნა, შეავიწროვონ უმეცრების ფარგალი. ხოლო ყოველი ცოდნის საფუძველი ეჭვია. ეჭვი ბადებს ძველის კრიტიკას და ახლის ძებნას. ეჭვი თანდაყოლილი თვისებაა ცოდნის და მეცნიერებისა. სადაც ეჭვი არ არის, იქ მეცნიერებაც არ არის. ეჭვი ბადებს ახალ კვლევას, კვლევას თან მოსდევს ახალ კანონის

აღმოჩენა. ყოველივე ეს კი სარწმუნოების წინააღმდეგია. სარწმუნოება დამყარებულია განსაზღვრულ საფუძველზე და მოითხოვს სრულ დაუფიქრებელ დაჯერებას, მორჩილებას. აქედან ცხადია, რომ ექვიანობის დასაწყისი სარწმუნოების დაკარგვაა, აქედან ისიც ცხადია, რომ ეკლესია ებრძვის მეცნიერებას. ძველი დრო აურაცხელ მაგალითებს გვაძლევს ამ ბრძოლისას. კათოლიკეთა და სხვა ეკლესიებმა აღმართეს კოცონები თავისუფალ აზრთან საბრძოლველად. გალილეის, ჯიორდანო ბრუნოს და მათთან უთვალავ დამოუკიდებელ მკვლევართ სდევნიდა ეკლესია და, თუ მოახერხებდა, სიცოცხლესაც უსპობდა. ინკვიზიციის საპრობილეში ტანჯვაწვალებით ესალმებოდნენ წუთისოფელს თავისუფალი მოაზრენი. მიუხედავად ასეთ სასტიკ და უღმობელ ბრძოლისა მეცნიერება, აზრის თავისუფლება თან-და-თან ვითარდებოდა, დემოკრატია თან-და-თან ძლიერდებოდა გონებრივად და მასთან თავისუფლდებოდა ეკლესიის ბორკილებისაგან. საფრანგეთის რევოლუციის მოღვაწეებმა კარგად დაათასეს სარწმუნოების ადგილი საზოგადოებაში, მათ სარწმუნოება გამოაცხადეს კერძო

პირის სინდისის საქმედ. „მთავრობა სცნობს, რომ ყოველ პიროვნებას თავისუფლად შეუძლიან აარჩიოს რომელიც უნდა სარწმუნოება; იგი შეადგენს სრულს თავისუფლებას საფრანგეთის ყოველ მცხოვრებისას და სახალხო განათლებამ არ უნდა მიიღოს ისეთი სისტემა, რომელიც შეუძლებლად ხდის მოქალაქეთა ერთ ნაწილის ბაშვებისათვის სკოლაში სიარულს და ამნაირად არღვევს სოციალურ უფლებათა და უპირატესობათა თანასწორობას და მიანიჭებს ამა თუ იმ სარწმუნოებრივ მიმდინარეობას უპირატეს გავლენას, წინააღმდეგ აზრთა თავისუფლებისა. მთავრობამ შეიგნო, რომ საჭიროა განშორდეს ზნეობრივი აღზრდა სარწმუნოების დოგმატიურ სწავლებას და გამოირიცხოს უკანასკნელი სკოლაში სასწავლ საგნების რიცხვიდან. სარწმუნოების დოგმატებს უნდა ასწავლიდნენ ეკლესიის მსახურნი საყდრებში. ამ შემთხვევაში სარწმუნოება არ შეუშლის ხელს სახალხო განათლებას, მშობლები უზიზლოდ გაგზავნიან თავიანთ ბავშვებს ნაციონალურ სასწავლებლებში, სახელმწიფო ძალაც ბოროტად არ მოიხმარს სინდისის უფლებას, იმ მიზეზით, რომ განავითაროს და ხელმძღვა-

ნელობა გაუწიოს მას“. ამ ნაირად საფრანგეთს ეკუთვნის სარწმუნოების გამოცალკევების საქმეში უპირატესობა. მან პირველმა გამოაცხადა ახალი მოძღვრება, ხმა მალლა და ენერგიულად. ამ მოძღვრებიდან ვხედავთ, რომ დემოკრატია სარწმუნოების წინააღმდეგი როდია, მას მიზნად არ დაუსახავს სარწმუნოება აღმოფხვრას. მისი მიზანია მხოლოდ სარწმუნოების ნეიტრალიზაცია, სარწმუნოების პოლიტიკიდან გამოშორება და მისი კერძო ადამიანის სინიდიისის საქმედ აღიარება. სულ წინააღმდეგ მოქმედებენ დემოკრატიის მტერნი და თვით ეკლესიაც.

საყურადღებოა ვიცოდეთ ამ უკანასკნელთა აზრიც. ისინი ამბობენ: სარწმუნოება არის ზნეობის წყარო. მაგრამ ეს შეცდომაა. იყო დრო, როცა სარწმუნოება, ზნეობა და მეცნიერება თავის განუვითარებლობის გამო ერთ ფარგალში თავსდებოდნენ, ერთ სისტემას შეადგენდნენ. მაგრამ აქედან შორს არის ის აზრი, ვითომც ზნეობა სარწმუნოებაში იწერებოდეს. ზნეობას და სარწმუნოებას ერთი და იგივე წყარო აქვს. ზნეობა შექმნა საზოგადოებამ, ეს არის პიროვნებაში ჩანერგილი საზოგადოებრივი რწმენანი ურთიერთ

დამოკიდებულების გასაწესიერებლად. აქედან ცხადია, შეგვიძლიან ზნეობა სარწმუნოების დამოუკიდებლად ვალვიაროთ, დამოუკიდებლად ვასწავლოთ, რაც კიდევ დაამტკიცა დემოკრატია. მეორე აზრი უფრო საგულისხმიერია. ისინი გულახდით ამბობენ: მდიდარი თავის სიამოვნების უზრუნველჰყოფას ღარიბის სარწმუნოებაში ჰპოვებსო. ღარიბს ეკლესია უქადაგებს მორჩილებას, მოთმინებას, ტანჯვის უჩივრად ატანას, სამაგიეროდ კი ზეცაში ჰპირდება სამოთხის ნეტარებას. წაართვითო, ამბობენ ისინი, აქ დაბეჩავებულს იქ ბედნიერების იმედი და მაშინ იგი მოითხოვს ამ ქვეყნიერ ბედნიერებას, ადამიანურ ცხოვრებას, აქედან კი დაიბადება გაბატონებულთა წინააღმდეგობა და რევოლუცია. ამ ნაირად ვხედავთ, რომ დაჩაგრულთა სარწმუნოება პოლიტიკურ ხასიათს იძენს, დამჩაგვრელთა იარაღად ხდება. ამიტომაც დემოკრატია აუცილებელ საჭიროებად სთვლის სარწმუნოებას ჩამოაშოროს პოლიტიკური ხასიათი. აქედან იმართება ბრძოლა ეკლესიის და ყველა რეაქციონერების ერთის მხრით, მეორე მხრით დემოკრატიის შორის.

როგორც ზევით ვთქვით, საფრანგეთის პირველმა რევოლუციამ დაწყებით სწავლას საერო ხასიათი მისცა. მაგრამ ისიც ვიცით, რომ საფრანგეთის მთავრობა რევოლუციის შემდეგ არა ერთხელ შეიცვალა და დღესაც სავსებით ვერ დამკვიდრდა მასში დემოკრატია. მთავრობის ხასიათის მიხედვით სასკოლო პოლიტიკა იცვლებოდა. 1848 წლის რესპუბლიკის მინისტრმა კარნომ წარუდგინა კანონ-პროექტი, რომელიც სკოლას სავსებით საერო ხასიათს ანიჭებდა. ეს კანონ-პროექტი შეასწორეს ისე, რომ სარწმუნოების სწავლა ნება დართულ იყო სკოლაში, მხოლოდ სწავლის დროს კი არა. შემდეგ ძირიანად შესცვალეს ეს დადგენილებაც. მხოლოდ მესამე რესპუბლიკა სცდილობს სავსებით დაამყაროს საერო განათლება. 1882 წლის პროგრამით სრულიად გამოირიცხა სასკოლო კანონით სარწმუნოებრივი აღზრდა. 1886 წელს ამ კანონს მიემატა მეორეც, რომელიც ამბობს: „ყოველ ხარისხის საზოგადოებრივ სკოლებში მასწავლებლობა უნდა მიეცეს მხოლოდ საერო პირებს“. ესეც საკმარისი არ გამოდგა. საფრანგეთში რეაქციის დროს წაქეზებულმა სასულიერო კონ-

გრეგაციებმა დაარსეს აურაცხელი სკოლები, სადაც სარწმუნოებრივი სწავლა სრულიად გაბატონებულია და სადაც ყოველი ზომით ითესება დემოკრატიის წინააღმდეგი აზრები. ამიტომაც რესპუბლიკური მთავრობა მედგრად შეებრძოლა მას, რომ მოუსპოს სრულიად ახალთაობის სწავლების უფლება, როგორც დემოკრატიულ წყობილების დაუძინებელ მტერს. შევეხეთ იტალიას—1859 წელს ეგრედ წოდებულ „კაზატის კანონით“ დაწესდა საყოველთაო სარწმუნოებრივ სწავლის პრინციპი. კანონმა დაამკვიდრა თეოლოგიურ ფაკულტეტის არსებობა უნივერსიტეტში, სამღვთო სჯულის სწავლება გიმნაზიასა, ტექნიკურ სკოლებსა და სახალხო სკოლებში. მაგრამ საზოგადოებრივი თვით-ცნობიერება ისეთი სწრაფის ნაბიჯით წავიდა წინ, რომ კაზატის კანონი მალე გაუქმებულ იქმნა. 1873 წელს მოსპეს თეოლოგიური ფაკულტეტები უნივერსიტეტებთან. 1877 წელს იანვარში გაუქმებულ იქმნა სამღვთო სჯულის სწავლება გიმნაზიებში, ხოლო იმავე წლის ივლისში სავალდებულო დაწყებით განათლების შემოღებასთან ერთად მოისპო სამღვთო სჯულის სწავლება სახალხო სკო-

ლებშიაც, მის მაგიერ სავალდებულო საგნათ შემოიღეს მოქალაქეობრივ ზნეობის (morale civile) ანუ „ადამიანის და მოქალაქის მოვალეობათა შესახები ელემენტარულ ცნობების სწავლება“.

სხვა ქვეყნებს აღარ შევეხებით. ჩვენი მიზანია არა საგნის სავსებით შესწავლა, არამედ გამორკვევა ტენდეციისა. მგონია, საკმაოდ გამოვარკვიეთ როგორც ეკლესიის ტენდენცია, ისე დემოკრატიისა.

დემოკრატიაში განაცხადა: სკოლა და ეკლესია შეუთანხმებელი მცნებანია; სკოლის საფუძველია ცდა და გონება, მისი მიზანია ასწავლოს ბავშვს ყველაფრის ახსნა, ყველაფრის გაგება, ყველაფერს მეცნიერული ახსნა მისცეს. ეკლესია კი თხოულობს უცილობელ რწმენას აუხსნელისა. გარდა ამისა შეუწყნარებელია ეკლესიის პოლიტიკანობა. ამიტომაც დემოკრატიის პრინციპია: ეკლესია გამოაშოროს სახელმწიფოს გამგეობას, გახადოს კერძო სინდისის საქმეთ და სკოლაში კი დაამყაროს საერო პრინციპი.

დაწყებითი განათლება დამყარებული უნდა იყოს ეროვნულ ნაადაგზე. ჩვენ ამით ის არ გვინდა ვთქვათ, თითქო სკოლა უნდა ავი-

თარებდეს ეროვნულ ეგოიზმს, შოვინიზმს, სთესავდეს ერთა შორის სიძულვილს და მტრობას. სრულიადაც არა. ჩვენ ამით აღვიარებთ მართალ პედაგოგიურ პრინციპს. შეუძლებელია გონიერი სწავლება, გონიერი აღზრდა თუ მას საფუძვლად არ უდევს სამშობლო, ენა და სამშობლო კულტურა. სწავლების ძირითადი პრინციპია თან-და-თან გადასვლა ნაცნობიდან უცნობზე, ახლოდან შორეულზე. სამშობლო ენა იმდენად შესისხლხორცებულია ადამიანის გონებრივ არსებასთან, რომ მისი უარყოფა ადამიანის გონების განადგურებაა, მისი დაბეჩავებაა. ეს კარგად ესმის ყოველს ცოტაოდნად განვითარებულ ხალხს. ამიტომ სკოლა ნაციონალურია ყოველ ქვეყანაში. მხოლოდ ამ შემთხვევაში ცუდ მდგომარეობაში არიან ზოგიერთი დაბეჩავებული ერები, მაგრამ ისინიც თავიანწირვით იბრძვიან სკოლის ნორმალურ მდგომარეობაში ჩაყენებისათვის. სკოლა უნდა იყოს თავისუფალი განვითარების ტაძარი, ის უნდა იყოს მიმზიდველი, საყვარელი დაწესებულება, როგორც მშობლებისა, ისე შვილებისათვის. და თუ გაბატონებული ხალხი სარგებლობს სკოლით, როგორც იარაღით

დაპრობილთა დასარჩობად, მაშინ სკოლა იქცევა წვალების იარაღად, კულტურულ განადგურების საშვალებად. ამიტომ ჩვენი მიზანია მოვუპოვოთ სკოლას მისი ნორმალური, კანონიერი ხასიათი, დავამკვიდროთ მასში ეროვნული, სამშობლო ენა.

დავასრულოთ. ჩვენ ვნახეთ, რომ დემოკრატიის ზრდა დღევანდელ საზოგადოებაში აუცილებელი პროცესია. იმავე დროს ისიც გამოვარკვიეთ, რომ დემოკრატია განსაკუთრებულ ყურადღებით ეპყრობა აღზრდის საქმეს და სცდილობს ცოდნის სიტკბოება საერთო განძად გახადოს. ამიტომაც მან შეიქმნა მთელი სისტემა განათლების საქმეში და ამ სისტემას შეუჩერებლივ ახორციელებს ცხოვრებაში. ის ახორციელებს განათლების, ცოდნის დემოკრატიზაციას. აი დემოკრატიის ფიარმულა დაწყებით განათლების საქმეში:

დაწყებითი განათლება უნდა იყოს საგაღაბებულთა ორბე სქესისათვის თქვესმეტ წლამდე, უსასუიდლო, საერო და ეროვნული.

